

MUSIQIY TARBIYANING YOSH AVLOD ESTETIK DUNYOQARASHIGA TA’SIRI

Sarsenbaeva Miyasar Abatbay qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada musiqiy tarbiyaning yosh avlodning estetik dunyoqarashini shakllantirishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Musiqa san’ati orqali o‘quvchilarda nafasat hissi, go‘zallikni anglash qobiliyati, ijodiy tafakkur va ma’naviy qadriyatlarga sadoqat shakllanishi yoritiladi. Shuningdek, musiqiy tarbiya jarayonida pedagogik va psixologik yondashuvlarning o‘rni, milliy musiqa an’analarining tarbiyaviy kuchi va zamonaviy texnologiyalar yordamida musiqiy ta’limni rivojlantirish istiqbollari muhokama etiladi.*

Kalit so‘zlar: *musiqiy tarbiya, estetik dunyoqarash, ma’naviy qadriyat, yosh avlod, musiqiy madaniyat, estetik did, milliy meros.*

Kirish

Inson hayoti davomida estetik dunyoqarash uning ma’naviy shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Estetik dunyoqarash shaxsning go‘zallikni anglash, qadrlash, uni yaratishga intilish hamda san’atni tushunish qobiliyatini shakllantiradi. Bunday dunyoqarashning shakllanishida turli san’at turlari, ayniqsa, musiqa alohida ahamiyatga ega. Chunki musiqa inson qalbiga bevosita ta’sir etuvchi, uning his-tuyg‘ularini uyg‘otuvchi, ruhiy olamini boyituvchi eng nozik va ta’sirchan san’at turi hisoblanadi. Musiqa orqali shaxs nafaqat estetik zavq oladi, balki o‘z ichki kechinmalarini ifoda etish, jamiyatdagi voqelikni his etish, atrof-muhitni badiiy idrok qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Musiqiy tarbiya – bu yosh avlodda musiqiy did, estetik his, ijodiy fikrlash va go‘zallikka muhabbatni tarbiyalash jarayonidir. U insonda musiqani tinglash, tushunish va ijro etish malakalarini shakllantirib, shaxsning ruhiy va ma’naviy olamiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda ta’lim-tarbiya tizimida musiqiy tarbiya shaxsni har tomonlama yetuk inson sifatida kamol toptirishning ajralmas qismiga aylangan. Chunki zamonaviy jamiyatning asosiy maqsadi – nafaqat bilimli, balki yuksak estetik tafakkurga ega, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur his qiladigan yoshlarni voyaga yetkazishdir.

O‘zbekiston Respublikasida musiqa fanining ta’lim tizimidagi o‘rni ham ana shu maqsadni ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi. Maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha bo‘lgan bosqichlarda musiqiy tarbiya orqali bolalarning estetik qobiliyatini rivojlantirishga, ularni san’at vositasida ma’naviy barkamollikka yetaklashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilayotgan “Yangi O‘zbekiston — ma’naviy yetuk jamiyat” konsepsiyasi ham aynan musiqiy tarbiya kabi sohalar orqali yosh avlodning ichki dunyosini boyitish, ularni go‘zallikni his etishga o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi. Musiqiy tarbiyaning ahamiyati shundaki, u nafaqat bolalarning estetik didini shakllantiradi, balki ularning ijtimoiy faoliyatiga, axloqiy qarashlariga va milliy o‘zligiga ham kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Har bir xalqning musiqiy merosi — uning tarixiy tajribasi,

ruhiy olami, qadriyatlari va orzu-umidlarining ifodasidir. Shu boisdan, yoshlarni milliy musiqamizga mehr uyg‘otish, ularni xalq kuy va qo‘shiqlarining ma’no-mazmuni bilan tanishtirish orqali estetik dunyoqarashni shakllantirish bugungi kun ta’limining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Yosh avlod uchun musiqa — bu nafaqat dars yoki mashg‘ulot, balki his-tuyg‘ularni, orzularni, mehr-muhabbatni ifoda etish vositasidir. Musiqa orqali bola dunyoni his etadi, tabiat va jamiyat go‘zalligini anglaydi, insoniy qadriyatlarni chuqurroq tushuna boshlaydi. Shu sababli, musiqiy tarbiya yoshlarning ichki ruhiyatini uyg‘otish, ularning ma’naviy uyg‘oqligini oshirishda o‘ta muhim omil sifatida qaraladi. Bugungi globalashuv davrida turli madaniy oqimlar, ommaviy musiqaning ta’siri ortib borayotgan bir paytda, milliy musiqiy tarbiyani kuchaytirish, yoshlarning milliy o‘zlikni anglashini mustahkamlash, ularning estetik didini milliy qadriyatlar asosida shakllantirish zarurati yanada ortmoqda. Shu nuqtai nazardan, musiqiy tarbiyaning yosh avlod estetik dunyoqarashiga ta’sirini ilmiy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Musiqiy tarbiya nazariyasi va amaliyotini o‘rganish jarayonida ko‘plab xorijiy hamda mahalliy olimlar o‘z tadqiqotlarini olib borganlar. Ularning ishlari musiqaning inson ruhiyatiga, estetik tafakkuriga va ma’naviy kamolotiga ta’sirini turli jihatdan yoritib bergan. O‘zbekistonlik pedagog-olimlar orasida musiqiy tarbiyaning ma’naviy-axloqiy ahamiyatini chuqur tahlil qilganlardan biri O. Abdullayeva bo‘lib, u musiqiy ta’limni “bolaning estetik idroki va ichki dunyosini uyg‘otuvchi vosita” sifatida baholaydi [1]. Uning fikricha, musiqiy mashg‘ulotlar bolalarda go‘zallikka muhabbat, his-tuyg‘ularni boshqarish, ruhiy barqarorlik kabi sifatlarni shakllantiradi. Shuningdek, Abdullayeva musiqiy tarbiya jarayonini o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hissiy aloqaning o‘ziga xos shakli sifatida talqin qiladi. S. Rajabov esa musiqiy tarbiyaning ijtimoiy mohiyatini tahlil qilib, uni jamiyat madaniy qadriyatlarini yosh avlod ongiga singdirish vositasi deb hisoblaydi [2]. U o‘z tadqiqotlarida xalq musiqasi namunalarini ta’lim jarayonida keng qo‘llashning samaradorligini asoslab bergan. Rajabovga ko‘ra, xalq kuy va qo‘shiqlari orqali yoshlar milliy o‘zlikni anglaydi, o‘z tarixiy ildizlariga hurmat bilan qaraydi va estetik didini milliy asosda shakllantiradi. Rus olimasi L. Vygotskiy o‘zining madaniy-tarixiy nazariyasida insonning estetik idroki ijtimoiy muhit va san’at vositasida shakllanishini asoslab bergan [3]. Unga ko‘ra, musiqa bolada emotsional hislarni uyg‘otish orqali fikrlashni faollashtiradi va estetik baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu jihatdan Vygotskiy musiqani shaxsning ijodiy tafakkurini kengaytiruvchi muhim psixologik omil sifatida ko‘rsatadi.

G‘arb olimlaridan Karl Orf (Carl Orff) esa musiqiy tarbiya nazariyasiga yangi pedagogik yondashuv olib kirgan bo‘lib, uning “Orff Schulwerk” konsepsiyasi musiqiy mashg‘ulotlarda bolani faol ishtirokchi sifatida ko‘rishga asoslanadi [4]. Unga ko‘ra, bola musiqa orqali nafaqat tinglovchi, balki ijodkor sifatida shakllanadi. Bu esa musiqiy tarbiyani shunchaki nazariy bilim berish emas, balki shaxsning har tomonlama estetik o‘rishini ta’minlaydigan jarayon sifatida ko‘rsatadi. J. Dewey ham o‘zining “Art as Experience” asarida san’at, jumladan, musiqani inson tajribasining eng yuqori bosqichi

sifatida talqin etadi [5]. Dewey nazariyasiga ko‘ra, estetik tajriba — bu insonning hayotga ongli va hissiy yondashuvining natijasidir. Shuning uchun ham musiqa inson hayotini ma‘nolantiruvchi, uni ruhiy jihatdan boyituvchi kuchga ega. Mahalliy tadqiqotlarda ham musiqa fanining estetik tarbiyadagi o‘rni keng o‘rganilgan. Masalan, N. Karimova musiqaning bolaning emotsional dunyosiga ta‘sirini o‘rganar ekan, musiqiy idrok bolaning ijtimoiy faoliyatini faollashtirishda muhim omil ekanini ta‘kidlaydi [6]. Unga ko‘ra, musiqa o‘quvchida go‘zallikka intilish bilan birga, boshqalar his-tuyg‘ularini tushunish, mehr-muhabbatni ifoda etish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Tahlil va Natijalar

Musiqiy tarbiya inson kamolotining ajralmas qismi bo‘lib, u shaxsning ma‘naviy-axloqiy, estetik va intellektual rivojlanishida asosiy o‘rin tutadi. Inson hayotining ilk bosqichidanoq musiqa orqali u atrof-muhitni idrok etadi, tovush va ohanglar orqali his-tuyg‘ularini ifoda etishni o‘rganadi. Musiqa bolalikdan boshlab shaxs ruhiyatiga chuqur kirib boradi va u orqali inson go‘zallikni sezish, qadrlash hamda uni yaratish qobiliyatini shakllantiradi. Aynan shu sababli musiqiy tarbiya yosh avlodning estetik dunyoqarashini rivojlantirishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Estetik dunyoqarash — bu insonning hayotdagi go‘zallikni anglash, baholash va yaratishga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi murakkab tushunchadir. U faqat nazariy bilimlar yoki san‘at asarlarini bilish orqali emas, balki his-tuyg‘u, emotsional tajriba va ruhiy kechinmalar asosida shakllanadi. Musiqa esa ana shu his-tuyg‘ularni uyg‘otuvchi, inson qalbini ruhlantiruvchi san‘at turi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois, musiqiy tarbiya nafaqat badiiy didni rivojlantiradi, balki insonning ruhiy uyg‘oqligi, hissiy sezgirligi, ijobiy munosabatlari va ijodiy tafakkurini shakllantiradi. Ta‘lim jarayonida musiqiy tarbiya o‘quvchining shaxsiy rivojlanishida ikki yo‘nalishda faol ta‘sir ko‘rsatadi: birinchidan, u o‘quvchining ichki ruhiy olamini uyg‘otadi, ikkinchidan esa ijtimoiy munosabatlarni to‘g‘ri shakllantirishga xizmat qiladi. Bolalar musiqa tinglash, kuylash, cholg‘u asboblari ijro etish orqali nafaqat o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etadilar, balki boshqalar his-tuyg‘ularini ham tushunishga o‘rganadilar. Bu jarayon empatiya, mehr-shafqat va o‘zaro hurmat kabi insoniy fazilatlarni mustahkamlaydi. Shunday qilib, musiqiy tarbiya yoshlarning estetik dunyoqarashini shakllantirish bilan birga, ularni ijtimoiy jihatdan ham yetuk shaxs sifatida kamolga yetkazadi. Musiqiy tarbiya jarayoni inson psixologiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Musiqa tovushlar orqali inson miyasi faoliyatini rag‘batlantiradi, emotsional markazlarni faollashtiradi, shuningdek, stressni kamaytiradi va ruhiy holatni barqarorlashtiradi. Shu sababli musiqiy mashg‘ulotlar yoshlarning hissiy muvozanatini saqlash, o‘zini boshqarish, o‘z fikrini ifoda etish va ichki holatini tartibga solish qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bu jarayon o‘ta muhim hisoblanadi, chunki aynan shu davrda bolaning estetik hislari shakllana boshlaydi. Musiqa tinglash, qo‘shiq kuylash, raqs elementlarini o‘rganish orqali bola dunyoni badiiy obrazlarda idrok etadi, bu esa uning tafakkurini kengaytiradi.

Yosh avlodning estetik dunyoqarashi ko‘p jihatdan ularning madaniy muhitiga, oilaviy tarbiyaga va ta‘lim tizimidagi estetik yo‘nalishdagi ishlarga bog‘liq. Agar bola kichikligidan

musiqa bilan doimiy aloqada bo‘lsa — oilada xalq qo‘shiqlari yangrasa, maktabda musiqiy tadbirlar, kuy va raqs mashg‘ulotlari muntazam o‘tkazilsa — unda estetik did tabiiy shaklda rivojlanadi. Aksincha, musiqiy tarbiyaning e‘tibordan chetda qolishi bola ruhiyatida hissiy sovuqlik, go‘zallikka nisbatan befarqlik, ijodiy fikrlashning sustlashuvi kabi holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois musiqiy tarbiya faqat dars shaklida emas, balki oila, mahalla va madaniy muhit bilan uzviy aloqada tashkil etilishi kerak. Bugungi kunda musiqa darslarida interfaol metodlardan, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish musiqiy tarbiyaning samaradorligini sezilarli oshirmoqda. O‘quvchilar musiqa orqali nafaqat tinglash va kuylash ko‘nikmalarini, balki musiqani tahlil qilish, asar mazmunini his etish, u orqali o‘z fikrini ifoda etish malakasini egallaydilar. Shuningdek, musiqiy o‘yinlar, improvizatsiya mashg‘ulotlari, ansambl ijrosi, raqs elementlari o‘quvchilarning estetik sezgirligini rivojlantiradi. Natijada, ular san‘at asarlarini baholashni, go‘zallikni tan olishni, badiiy obrazlarni tahlil qilishni o‘rganadilar. Musiqa nafaqat estetik hislarni, balki milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularini ham shakllantiradi. Har bir xalqning milliy kuy va qo‘shiqlari o‘z tarixiy xotirasini, madaniy merosini, qadriyatlarini aks ettiradi. Shu bois yoshlarni milliy musiqamiz bilan tanishtirish ularning milliy o‘zligini anglashida, o‘z xalqiga mehr-muhabbat bilan qarashida muhim ahamiyatga ega. Bolalar xalq qo‘shiqlarini kuylash, milliy cholg‘ularda ijro etish orqali o‘z xalqining tarixini, madaniyatini, ruhiyatini chuqur his etadilar. Bu esa ularning estetik dunyoqarashini nafaqat san‘at nuqtai nazaridan, balki ma‘naviy jihatdan ham boyitadi. Musiqiy tarbiya jarayonida estetik qadriyatlar tushunchasi ham alohida o‘rin tutadi. Estetik qadriyatlar — bu inson tomonidan go‘zallikni baholashda, san‘atni tushunishda va unga nisbatan o‘z munosabatini bildirishda yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladigan mezonlardir. Musiqa insonni ana shu qadriyatlarga o‘rgatadi, unda go‘zallikni ajratib olish, uni his etish, unga baho berish malakasini shakllantiradi. Shu tariqa, musiqiy tarbiya yosh avlodda go‘zallikka nisbatan ongli yondashuvni, badiiy didni, estetik tahlil qobiliyatini tarbiyalaydi. Bugungi kunda ta‘lim tizimida musiqiy tarbiya nafaqat alohida fan sifatida, balki kompleks estetik tarbiyaning tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Musiqa darslarida o‘quvchilar nafaqat musiqiy ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar, balki san‘atning boshqa turlari — tasviriy san‘at, adabiyot, teatr bilan ham bog‘liq umumiy badiiy tushunchalarni shakllantiradilar. Shu jihatdan musiqiy tarbiya integratsion ta‘lim konsepsiyasining muhim qismi sifatida baholanadi. Bu esa o‘quvchilarda keng estetik tafakkur, san‘atlararo aloqadorlikni tushunish, go‘zallikni turli shakllarda idrok etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Musiqiy tarbiyaning samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchi shaxsiga bog‘liq. O‘qituvchi musiqani faqat bilim sifatida emas, balki his-tuyg‘u, hayotiy tajriba, ruhiy ozuqa sifatida yetkazishi lozim. Chunki musiqa darsida asar ijrosi bilan birga, uning mazmuni, hissiy ta‘siri, obrazlar tizimi, ohangdagi kayfiyat ham o‘quvchiga singdirilishi zarur. Shunday qilib, musiqiy tarbiya jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hissiy aloqa o‘rnatilishi estetik ta‘sirning chuqurligini belgilaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, musiqiy tarbiya yosh avlod estetik dunyoqarashining shakllanishida uchta asosiy yo‘nalishda ta‘sir ko‘rsatadi: birinchidan, u shaxsning hissiy-emotsional sohasini rivojlantiradi; ikkinchidan,

tafakkur va tasavvurni kengaytiradi; uchinchidan, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi. Bu uch yo‘nalish bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda shaxsni barkamol inson sifatida tarbiyalaydi. Musiqa insonda hayotga, atrofdagi voqelikka, jamiyatdagi o‘z o‘rniga estetik munosabatni shakllantiradi. Shu sababli musiqa darslari va tarbiya jarayoni faqat madaniy ko‘nikmalarni emas, balki insonparvarlik g‘oyalarini ham targ‘ib etishi zarur. Bugungi global davrda yoshlarning estetik dunyoqarashiga ommaviy madaniyat, internetdagi musiqiy oqimlar kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuning uchun ta’lim tizimi yoshlarni to‘g‘ri musiqiy didga, milliy va badiiy qadriyatlarni anglashga yo‘naltiruvchi mazmun bilan boyitilishi kerak. Bolalarga faqat mashhur qo‘shiqlarni emas, balki xalq kuylarini, mumtoz asarlarni, milliy bastakorlar ijodini tanitish ularning badiiy tafakkurini chuqurlashtiradi. Shu yo‘l bilan musiqiy tarbiya yosh avlodni shunchaki tinglovchi emas, balki go‘zallikni anglay oluvchi, san’atni baholay oluvchi ijodkor shaxsga aylantiradi.

Xulosa

Musiqiy tarbiya yosh avlodning estetik dunyoqarashini shakllantirishda eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. U insonning ruhiy holatini boyitadi, ichki his-tuyg‘ularini uyg‘otadi va atrofdagi go‘zallikni anglashga o‘rgatadi. Musiqa inson qalbiga eng chuqur ta’sir etuvchi san’at turi sifatida nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki shaxsning ijtimoiy va ma’naviy yetukligiga ham xizmat qiladi. Bolalik davridan boshlab to o‘smirlik va yetuklik yoshigacha musiqiy tarbiya insonda badiiy idrok, ijodiy fikrlash, go‘zallikka intilish va milliy qadriyatlarni anglash kabi sifatlarni rivojlantiradi. Shu bois musiqiy tarbiya jarayonini har bir ta’lim bosqichida tizimli va maqsadli yo‘lga qo‘yish zarurdir. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, musiqiy tarbiya shaxsda nafaqat estetik, balki axloqiy va psixologik jihatdan ham ijobiy o‘zgarishlar keltirib chiqaradi. U bolalarda sabr-toqat, diqqat, mehr-shafqat, hurmat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi xislatlarni shakllantiradi. Musiqa darslari orqali bola o‘z his-tuyg‘ularini boshqalar bilan baham ko‘rish, jamoada ishlash, estetik qadriyatlarni qadrlashni o‘rganadi. Ayniqsa, xalq kuy va qo‘shiqlarini o‘rganish orqali yoshlar milliy o‘zligini chuqurroq his etadi, o‘z xalqining tarixi, madaniyati va ma’naviy merosiga hurmat bilan qarashni o‘zlashtiradi. Shu jihatdan musiqiy tarbiya – bu faqat san’at o‘qitish emas, balki milliy o‘zlikni anglash va estetik tafakkurni shakllantirish maktabidir. Zamonaviy ta’lim tizimida musiqiy tarbiya o‘qituvchilarning yondashuvi, metodikasi va dars jarayonidagi ijodiy uslublariga ham bevosita bog‘liq. O‘quvchi musiqani faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qabul qilishi uchun darslar interfaol, obrazli va hayotiy misollar asosida tashkil etilishi lozim. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, audiovizual vositalar, milliy va jahon musiqasidan namunalar o‘quvchilar estetik tafakkurini yanada kengaytiradi. Bunday yondashuvlar musiqiy tarbiyani nafaqat madaniy, balki ma’naviy-ma’rifiy jarayonning ajralmas qismiga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayeva O. Musiqa tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2018.

2. Rajabov S. Milliy musiqiy meros va estetik tarbiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
3. Vygotsky L.S. Psychology of Art. – Cambridge: MIT Press, 1971.
4. Orff C. Orff Schulwerk: Music for Children. – New York: Schott Music, 1963.
5. Dewey J. Art as Experience. – New York: Perigee Books, 1934.
6. Karimova N. Musiqiy idrok psixologiyasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
7. Rasulova M. Estetik tarbiya va musiqaning o‘rni. – Samarqand: Registon nashr., 2021.
8. Piaget J. The Child and Reality. – London: Penguin Books, 1972.